

NEHÉZ SZERELEM

VAS ISTVÁN SZÁZ ÉVE

2010 októberében a Kézirattárban nyílt kiállításunkkal Vas István születésének századik évfordulójára emlékezünk. Bemutatónk az író pályájának fontos pillanatait jelenítette meg a hagyatékban fellelhető életrajzi dokumentumokkal, és a *Nehéz szerelem* önéletrajzi regény szereplőinek leveleivel, fotóival.

Az olvasni szerető gyermeket a Berzsenyi Gimnázium kitűnő irodalom tanára, Vajthó László tette tudatos olvasóvá s a magyar irodalom, mindenekelőtt Arany János hívévé. Vas István zsidó származású és vallású (nagyapja Bátaszéken volt rabbi) polgári családban született. Apja tehetséges üzletember, aki két szempontot tartott fontosnak: a racionalizmust és a pénzt. Kamaszodó fia ellenkezéssel, lázadással válaszolt az apai kívánságra, hogy ő is kereskedő, üzletember legyen. Csupán az önállóság s a távollét a családi környezettől fogadtatta el vele, hogy Bécsben kereskedelmi tanulmányokat folytasson. Az idegen város könyvtárakat is jelentett, ahol irodalmi tájékozottságát bővíthette.

Itthoni első irodalmi próbálkozásait Kassák Lajos lapjában, a Munkában jelentette meg. Az avantgárd vonzásából hamar elszakad, részben személyes okok, részben Kassák kemény dogmatizmusa miatt. Bécsben ismerte meg későbbi feleségét Nagy Etelt (Kassák Lajos nevelt leányát), aki itt táncművészetet tanult. Hazatérve hivatalnoki állást vállalt a Standard Villamossági Rt. újpesti gyárában, hogy Etivel megteremthessék független életüket, ugyanis mind a Kassák, mind a Vas család viharosan ellenezte kapcsolatukat. Tisztviselői állása mellett, olykor számlák háttára is írogatva, „ómódi konzervatív” költő akart lenni. Első kötete, az *Őszi rombolás* 1932-ben jelent meg. Rövidesen a Nyugat munkatársai közé számított, először versekkel jelentkezett, majd rendszeresen publikált kritikákat is. Kosztolányit és Babitsot személyesen is megismerte, ami újabb inspirációt, szellemi távlatokat nyitott meg előtte.

A 30-as években kortársi kapcsolatai is kiépültek, ekortól a generációs antológiák rendszeres szerzőjének számított. Gyakori szereplője volt a Vajda János Társaság irodalmi estjeinek, s a Magyar Rádió költői műsorainak. Ekkor már a Nyugat úgynevezett harmadik nemzedékének költői közt elismert alkotó.

Az 1940-es évek állandó fenyegetettségében létezését a műfordításba menekülés teszi némiképp elviselhetővé.

Radnóti Miklóssal együtt fordítja Apollinaire verseit, közben oldódik kettőjük egymás iránti idegenkedése is. Az intenzív műhelymunka szomorúan rövid, bensőséges barátsággá lesz. Munkába menekülnek a mindkettőjüket megnyomorító zsidótörvények elől, később a munkaszolgálatos behívások teszik zaklatottá életüket. Radnóti nem akart menekülni, sorsát jól ismerjük. Vas Istvánt környezete, elsősorban élettársa, Kutni Mária bátorsága segítette a kritikus pillanatokban, majd a német bevonulás után, az ostrom hónapjaiban Ottlik Géza nyújtott menedéket Riadó utcai lakásában. Vas egy spirálfüzetben vezetett naplója (Ostromnapló) és a *Március-tól–márciusig* versfüzére örökítette meg e vészterhes napokat. Az ostrom utáni első vészterhes szavakat („Pest felszabadult romjai / Jaj nem tudok ujjongani” *Februári jegyzetek*) nemsokára remény követi, hogy új, szociális világ épül, amiről ifjúkora óta álmodott. Belép a Magyar Kommunista Pártba. Az új kormány Belügyminisztériumában számvevőségi főtanácsos lesz, ami idegen tőle, de szükséges a megélhetéshez, majd Illés Endre hívására a Révai Kiadó lektoraként, szerkesztőjeként dolgozik. 1947-ben megjelent kötete, a *Kettős örvény* az elmúlt évtized emberi, érzelmi megpróbáltatásait tükrözi. A vergődést két asszony között, egyikhez már csak a felelősség és hála köti, a másikhoz az új szerelem.

1948-ig sűrűn publikált folyóiratokban (Magyarok, Válasz). 1947-ben ösztöndíjjal Olaszországba utazott, ahol antikvitás iránti vonzalma új benyomásokkal gazdagodott, *Római pillanat* című kötete az olasz út költői termésének számít. 1948-ban ő lesz az államosítás előtti utolsó Baumgarten-díj egyik kitüntetettje.

A berendezkedő hatalom az írói véleményt és szabadságot drasztikusan korlátozta. Miután néhány kritikai vitában megbélyegzik, Vas beszünteti a publikálást. Kéri, hogy kiléphessen a pártból, ami csak hosszú hónapok fenyegetései, vitái után sikerül. („Ha milliók lépése dobban is / Nem tűröm el, hogy zárt rendbe tereljen, / Szabad leszek, ha kell magamban is” – *Kérdező idő*)

Ekkortól visszavonul kiadói munkájába, s fordít. Műfordítói teljesítménye az ókori irodalomtól a kortárs külföldi szerzőkig terjed. („Köszönöm nektek, nyájas óriások / Hogy elnémulva sem hallgattam el / Hogy tiltott hangom hangotokon át szól / Schiller és Goethe, Shakespeare, Molière” – *A fordító köszönete*)

Földesi Ferenc találó szavakkal idézte meg
Vas István alakját

A Manuscriptorium kiállítóterben lévő tárlókban felvillantak Vas István életének társai: a soha el nem felejtett, fiatalon elhunyt felesége Nagy Etel táncosnő, Kutni Mária, az életét megmentő második feleség, s végül Szántó Piroska festőművésznő, akivel hosszú évtizedeket éltek egyetértésben és egymás alkotói munkáját támogatva.

A *Nehéz szerelem, Mért vijjog a saskeselyű, Azután* önéletrajzi regényfolyama más és más körben átélt élményeit, tanulóéveit, baráti és érzelmi kapcsolatait, irodalmi vitáit több oldalról körbejárva, megvilágítja

magyarázza az írói életút választásait. Az önvalomás azonban befejezetlen maradt. A hagyatékban fennmaradt *Feloldozás* az 1945 utáni évek krónikája lehetett volna, de az elkészült öt fejezet csak a háború utáni hónapok néhány eseményéről szól. (A *Feloldozás* a *Holmi c.* folyóiratban 1992-ben jelent meg.)

A kiállításon Szántó Piroska ragyogó életörömet sugárzó festményei is helyet kaptak, melyek a „minden jelben” fölfedezhető élettársat rejtették a virágok közé. A festményeket a szombathelyi Képtár szíves hozzájárulásával állíthattuk ki.

Nemeskéri Erika
nemeskeri.erika.at@gmail.com